

Λύκαιο Όρος

Αρχαιολογικές έρευνες στο Ιερό του Διός

Σημαντικά ευρήματα ήρθαν στο φως κατά τις ανασκαφικές έρευνες του 2016 στο ιερό του Διός στο Λύκαιο Όρος, στο νοτιοδυτικό άκρο της Αρκαδίας, εκεί όπου κατά την τοπική παράδοση που διασώζει ο Πausanias γεννήθηκε και ανατράφηκε ο βασιλιάς των θεών. Το ερευνητικό πρόγραμμα Λυκαίου Όρους αποτελεί μια ελληνοαμερικανική συνεργασία που ξεκίνησε το 2004, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών. Συνδιευθυντές του προγράμματος είναι η Δρ Άννα Βασιλική Καραπαναγιώτου, Προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αρκαδίας, και οι Dr. David Gilman Romano και Dr. Mary Voyatzis από το Πανεπιστήμιο της Αριζόνα.

Στη δυτική Αρκαδία, υπάρχει, σύμφωνα με τον περιηγητή Πausanias «περιοχή στο Λύκαιο ονομαζόμενη Κρητέα, αριστερά του άλσους του παρράσιου Απόλλωνα· οι Αρκάδες ισχυρίζονται πως η Κρήτη, όπου κατά τις παραδόσεις των Κρητών ανατράφηκε ο Ζευς, είναι η θέση αυτή κι όχι το νησί» (VIII 38, 2 κ.ε.). Το ιερό, που περιγράφεται λεπτομερώς από τον Πausanias, έχει αναπυχθεί σε δύο διαφορετικές θέσεις, σε μικρή όμως μεταξύ τους απόσταση. Στη νοτιότερη κορυφή του Λυκαίου Όρους, που, κατά τον περιηγητή, οι Αρκάδες ονόμαζαν Όλυμπο ή Ιερά Κορυφή, σε υψόμετρο 1.400 μ., είναι το τέμενος του Δία, ο κύριος δηλαδή λατρευτικός χώρος, όπου εντοπίζεται και ο βωμός τέφρας για τις θυσίες ζώων προς τιμήν του Δία (εικ.1, 2). Ήταν άβαντος χώρος, δηλαδή δεν επιτρεπόταν να μπει κανείς. Ο Πausanias αναφέρει ότι εκεί «συνέβαιναν θαυμαστά πράγματα, ιδιαίτερα τα εξής: υπάρχει στο βουνό τέμενος του λυκαίου Διός, στο οποίο δεν επιτρέπεται να μπουν άνθρωποι· αν κανένας περιφρονήσει τον κανόνα και μπει, ανάγκη

αναπότρεπτη είναι να μη ζήσει πάνω από μία χρονιά. Έλεγαν ακόμη πως κάθε ζωντανή ύπαρξη που θα βρεθεί μέσα στο τέμενος, ζώο ή άνθρωπος, δεν ρίχνει σκιά» (ό.π, 38, 6). Ο

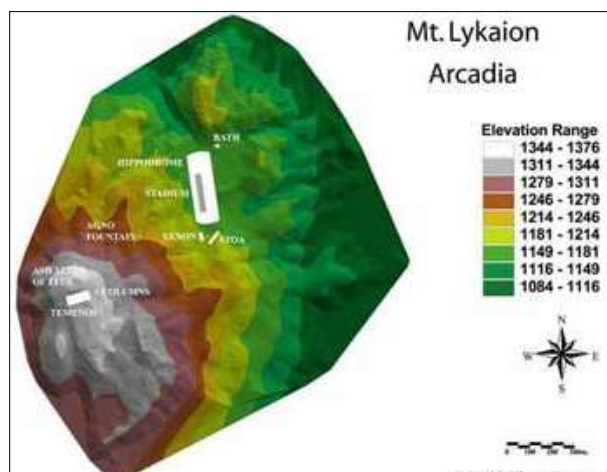

1. Το ύψωμα του Λυκαίου Όρους με τον βωμό τέφρας του Διός στην κορυφή του και τα λείψανα των δύο κίωνων.

Πλούταρχος, ο οποίος σχολιάζει ως ψέμα αυτή την δοξασία τής μη ύπαρξης σκιάς, αναφέρει ότι όσοι την πίστευαν εξηγούσαν το φαινόμενο επικαλούμενοι την άποψη των πυθαγορείων ότι, δηλαδή, η ψυχή δεν έχει σκιά: έτσι, μια και όποιος εισερχόταν στο άβατο αμέσως θανατωνόταν και καθώς το σώμα ήταν πλέον ξένο από τον άνθρωπο και παρούσα στο τέμενος μόνο η ψυχή του, δεν έριχνε σκιά.

Ο Πausanίας αναφέρει στη συνέχεια ότι στην κορυφή του βουνού υπάρχει βωμός του λυκαίου Διός αποτελούμενος από σωρό χώματος («γής χώμα»), και ότι το μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου είναι ορατό από το μέρος αυτό. Οι ανασκαφές που διενήργησε ο Κουρουνηιώτης (1902-4), εκ μέρους της Αρχαιολογικής Εταιρείας (ΑΕ 1904, 164-165), έδειξαν πως ο βωμός ήταν το τυμβοειδές ύψωμα του Αιλιά στην κορυφή του Λυκαίου. Η πυρά, όπου καίγονταν τα θύματα, έμοιαζε με αλώνι διαμέτρου 30 περίπου μ., ενώ η επίχωση, που σχηματίστηκε από τα αφηνόμενα επί τόπου κατάλοιπα θυσιών, ξεπερνούσε το 1,5 μ. (Παπαχατζής Ν., Πausanίου, *Ελλάδος Περιήγησις* VIII, σελ. 348, σημ. 2). Συνεχίζοντας ο Πausanίας περιγράφει τον βωμό του Διός ως εξής: «Μπροστά στον βωμό, στ' ανατολικά, υψώνονται δύο κίονες, επί των οποίων υπήρχαν παλαιότερα αετοί επίχρυσοι. Πάνω στον βωμό γίνονται θυσίες απόρρητες για τον λυκαίο Δία, για τις οποίες δεν μου είναι ευχάριστο να πολυπραγμονήσω· ας γίνονται όπως γίνονται κι όπως γίνονταν από την

αρχή» (ό.π, 38, 7). Σχολιάζοντας ο Παπαχατζής (ό.π, σημ. 5) τη σχετική περιγραφή σημειώνει ότι ο Πausanίας «κρατεί μυστικό τον σκοπό των ανθρωποθυσιών του Λυκαίου, καθώς και λεπτομέρειες για τον τρόπο που αυτές γίνονταν, γιατί οι ευλαβείς οπαδοί της λατρείας πίστευαν πως η ιεροπραξία δεν τελεσφορεί, αν έστω και μόνο ατονήσει το καθήκον της σιωπής· η έκφραση του κειμένου: “έχέτω δέ ως έχει καί ως έσχεν έξ άρχής”, ερμηνεύεται ως ρητή μαρτυρία για συνεχιζόμενες επί των ημερών του Πausanία ανθρωποθυσίες στο ιερό του λυκαίου Δία».

2. Ψηφιακό τοπογραφικό της περιοχής του Λυκαίου Διός (David Gilman Romano).

3. Η ομάδα ανασκαφής στο Λύκαιο Όρος (2016).

4. Ανθρώπινη ταφή στο μέσο του βωμού τέφρας: αριστερά, με τις καλυπτήριες πλάκες στην περιοχή της λεκάνης, και, δεξιά, μετά από την αφαίρεση των πλακών (φωτ. Titus Frelinghuysen).

5. Άποψη του διαδρόμου με την κλίμακα (φωτ. David Gilman Romano).

χρονολογείται ως επί το πλείστον στο τέλος της Μυκηναϊκής εποχής, υποδεικνύοντας ότι η ταφή ανήκει πιθανότατα στον 11ο αι. π.Χ., δηλαδή την περίοδο που ακολούθησε την κατάρρευση των μυκηναϊκών ανακτορικών κέντρων, κατά τη μετάβαση από την Ύστερη Εποχή του Χαλκού στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, περίοδο κατά την οποία ο βωμός ήταν σε λειτουργία.

Το εύρημα είναι ιδιαίτερος σημαντικό. Η πιθανότητα τέλεσης ανθρωποθυσιών στον βωμό του λύκαιου Διός, στο οποίο αναφέρονται, άμεσα ή έμμεσα, οι αρχαίες πηγές ήδη από τον 4ο αι. π.Χ. και εξής, έχει προκαλέσει μεγάλη συζήτηση μεταξύ των επιστημόνων, διότι στις ανασκαφές που είχαν διενεργηθεί έως σήμερα στον χώρο δεν είχαν εντοπιστεί ανθρώπινα οστά. Αν και η επιστημονική μελέτη του σκελετού βρίσκεται σε εξέλιξη και παρά το γεγονός ότι είναι πολύ πρώιμο ακόμα να εξαχθούν συμπεράσματα για τις ακριβείς συνθήκες θανάτου του νεκρού, η εξέχουσα θέση της ταφής στο μέσο του βωμού και ο προσανατολισμός της καταδεικνύουν την ιδιαίτερη σημασία της.

Οι αρχαιολογικές έρευνες του θέρους του 2016 απέδωσαν σημαντικές νέες πληροφορίες σχετικά με τον βωμό (εικ.3). Από την κεραμική των ανασκαφικών τομών πιστοποιείται ανθρώπινη δραστηριότητα στο ύψωμα ήδη από τη Νεολιθική Εποχή και κατά τη διάρκεια της Πρώιμης και Μέσης Εποχής του Χαλκού. Κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο το ύψωμα αυτό αναδείχθηκε σε σημαντικό ιερό κορυφής, ενώ συνέχισε να αποτελεί τόπο λατρείας και κατά τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους. Οι θυσίες ζώων προς τιμήν του Δία, κυρίως αιγών και προβάτων, υποδηλώνουν συνεχή λατρευτική δραστηριότητα στον βωμό ήδη από τον 16ο αι. π.Χ. έως και την Ελληνιστική περίοδο.

Στον μέσον του βωμού και πλησίον πλατφόρμας λαξευμένης στον φυσικό βράχο, εντοπίστηκε για πρώτη φορά και ανασκάφηκε ανθρώπινη ταφή (εικ. 4). Ο σκελετός, σε ύπτια θέση και σε άριστη κατάσταση διατήρησης, είχε αποθεθεί εντός στενού ορύγματος (με προσανατολισμό Ανατολή - Δύση), που δημιουργήθηκε μέσα στις επιχώσεις από την τέφρα και τα καμένα χώματα. Λείπει μόνο το κρανίο του νεκρού, ενώ σώζεται η κάτω γνάθος. Το στενό ορύγμα ήταν επενδεδυμένο στη βόρεια και νότια πλευρά του από αδρά δουλεμένες πλάκες, ενώ δεν βρέθηκε επένδυση στο ανατολικό και δυτικό όριο του ορύγματος. Πλάκες κάλυπταν την περιοχή της λεκάνης του νεκρού. Το μήκος του τάφου με τις πλάκες ανέρχεται σε 1,52 μ. Σύμφωνα με την προκαταρκτική μελέτη ο σκελετός ανήκει, πιθανόν, σε άνδρα, εφηβικής ηλικίας. Η κεραμική, που προέκυψε από την ανασκαφή,

Στο οροπέδιο χαμηλότερα, σε υψόμετρο 1.200 μ., έχουν αποκαλυφθεί τα μνημειακά οικοδομήματα του κάτω ιερού -ο «ξενώνας», στοά και άλλα δημόσια κτήρια, ο ιππόδρομος και το στάδιο-, όπου ελάμβαναν χώρα κατά την αρχαιότητα φημισμένοι αθλητικοί αγώνες, τα Λύκαια. Εκεί διεξήχθησαν επίσης ανασκαφές κατά το θέρους του 2016. Μεταξύ των σημαντικότερων νέων στοιχείων περιλαμβάνονται μία μνημειακή λίθινη κλίμακα στο ένα άκρο (εικ. 5) και μία εντυπωσιακή αψιδωτή είσοδος στο άλλο άκρο του διαδρόμου του 4ου αι. π.Χ., από όπου προφανώς οι αθλητές προσέγγιζαν τον ιππόδρομο και το στάδιο. Στο διοικητικό κτήριο, γνωστό παλαιότερα ως «ξενώνας», βρέθηκε μία μεγάλη πήλινη σίμη. Δυτικά της στοάς και ανατολικά της κρήνης, σε έναν κυκλικό φυσικό σχηματισμό, οι ανασκαφές έφεραν στο φως δύο καλά διατηρημένους αγωγούς, λίθινη λεκάνη και ίχνη τοίχου, πιθανόν από το -μαρτυρούμενο στις πηγές αλλά μη εντοπισμένο έως σήμερα- ιερό του Πανός. Εντός του ιπποδρόμου συνεχίστηκε η αποκάλυψη του αρχαίου καταστρώματος, ενώ η έρευνα στην περιοχή των λουτρών του 4ου αι. π.Χ. έφερε στο φως οικοδομικά κατάλοιπα παλαιότερων φάσεων. Οι ανασκαφές στο ιερό θα συνεχιστούν έως το 2020 (Ο ιστότοπος του προγράμματος είναι: <http://lykaionexcavation.org>).

Σταυρούλα Μασουρίδη
Αρχαιολόγος